

อัตลักษณ์ไทโส้ ตำบลพะทาย อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม

The Identity of Thai So, Phathai Sub-District, Tha Uthen District,
Nakhon Phanom Province

วิสิษฐ์ คิตคำส่วน^{1*} | Wisit Kidkhamsuan

วัชชิระพร โคตรชมพู² | Watchiraporn Khotchomphu

ลูน่า โอเซน³ | Luna Olsen

คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม, ประเทศไทย;

Faculty of Liberal Arts and Science, Nakhon Phanom University, Thailand

*Corresponding author email: wisitte@hotmail.com

Abstract

The objectives of this research were 1) to study the history of the Thai So ethnic group in Phathai sub-district, Tha Uthen district, Nakhon Phanom province and 2) to study the identity of the Thai So ethnic group in Phathai sub-district, Tha Uthen district, Nakhon Phanom province. The qualitative research method was used by gaining information from documents and interviews through the concept of invented tradition, identity, ethnicity, and local history. The results showed that the Thai So ethnic group originated in the Lao People's Democratic Republic of Lao with their migration into the Northeast and scattered in various provinces such as Nakhon Phanom, Sakon Nakhon, Nong Khai and Mukdahan, but the highest occurrence was in Kusuman district, Sakon Nakhon province. The Thai So Phathai ethnic group separated from Kusuman district, Sakon Nakhon province due to epidemics in the past, the increasing population and drought problems. As a result, they migrated to settle in Phathai sub-district because it was a fertile and suitable place for living. In terms of ethnic identity, it was found that the Thai So people of Phathai sub-district had the identities of the distinctive language, traditions and cultures, rituals, and beliefs. Each year, there was a tradition of " Thai So Reunion " for people in the community to preserve the local cultures and traditions of the Thai So ethnic group, to create love and unity in the community, and to reflect other different ethnic identities in Nakhon Phanom Province.

Keywords: Thai So, Phatai, Ethnic Identity

Received: August 7, 2023 Revised: September 21, 2023 Accepted: October 22, 2023

<https://doi.org/>

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาประวัติของกลุ่มชาติพันธุ์ไทโส้ในตำบลพะทาย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครพนม และ 2) เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทโส้ในตำบลพะทาย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครพนม โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพผ่านการศึกษาข้อมูลจากเอกสารและสัมภาษณ์ และใช้แนวคิดประเพณีประดิษฐ์ (Invented tradition) แนวคิดอัตลักษณ์ (Identity) แนวคิดชาติพันธุ์ (Ethnic) และแนวคิดประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (Local history) เป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์และตีความข้อมูล ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มชาติพันธุ์ไทโส้มีถิ่นฐานเดิมอยู่ที่ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมีการอพยพเข้าสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือกระจัดกระจายไปตามจังหวัดต่าง ๆ เช่น นครพนม สกลนคร หนองคาย และมุกดาหาร เป็นต้น โดยพบมากในอำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร กลุ่มชาติพันธุ์ไทโส้ ตำบลพะทาย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครพนม เป็นส่วนหนึ่งที่แยกตัวมาจากไทโส้ อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร เนื่องจากในอดีตเกิดโรคระบาด รวมทั้งมีประชากรที่เพิ่มขึ้นและปัญหาความแห้งแล้ง จึงพากันอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ตำบลพะทาย เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์และเหมาะแก่การอยู่อาศัย ด้านอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ พบว่า ไทโส้ตำบลพะทายมีอัตลักษณ์ทางด้านภาษา ประเพณีและวัฒนธรรม พิธีกรรมและความเชื่อที่โดดเด่น โดยในแต่ละปีได้มีการจัดประเพณี “รวมใจไทโส้” เพื่อให้ประชาชนในชุมชนอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ไทโส้ และเพื่อให้เกิดความรักความสามัคคีในชุมชน อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นอัตลักษณ์ทางด้านชาติพันธุ์ที่มีความแตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ในจังหวัดนครพนมอีกด้วย

คำสำคัญ: ไทโส้, พะทาย, อัตลักษณ์ชาติพันธุ์

บทนำ

คำว่า “ชาติพันธุ์” กลุ่มชาติพันธุ์หรือกลุ่มวัฒนธรรมมีลักษณะเด่นคือ เป็นกลุ่มคนที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน ผู้ที่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันจะมีความรู้สึกผูกพันทางสายเลือด และทางวัฒนธรรมพร้อม ๆ กันไปเป็นความรู้สึกผูกพันที่ช่วยเสริมสร้างอัตลักษณ์ของบุคคลและของชาติพันธุ์ เป็นแรงกระตุ้นและผลักดันให้มีความรัก ห่วงเห่นและร่วมสืบทอดอัตลักษณ์แห่งชาติพันธุ์ของตนไว้อย่างยั่งยืน และในขณะเดียวกันก็สามารถเฝ้าอารมณ

ความรู้สึกให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าผู้ที่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์นับถือศาสนาเดียวกันความรู้สึกผูกพันนี้อาจเรียกว่า “สำนึก” ทางชาติพันธุ์ หรือชาติลักษณะ (Ethnic identity) (กันธิมา เผือกเจริญ, ม.ป.ป.) ในประเทศไทยมีกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ อาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ต่างก็มีอัตลักษณ์เฉพาะของแต่ละกลุ่ม เช่น ภาษา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ และความเชื่อที่แตกต่างกันออกไป

จังหวัดนครพนมเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคอีสานตอนบน เป็นแหล่งชุมชนตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ในอดีตจังหวัดนครพนมเคยเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรศรีโคตรบูรอันรุ่งเรือง กระทั่งถึง พ.ศ. 1800 เจ้าศรีโคตรบูรได้สร้างเมืองมรุกขนครขึ้นใหม่ใต้เมืองท่าแขกบนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ใน พ.ศ. 2057 สมัยพระเจ้านครหลวงพิชิตทศพิศราชธานีศรีโคตรบูรได้เปลี่ยนชื่อเมืองใหม่กลายเป็นเมืองศรีโคตรบูร ตรงตามชื่ออาณาจักรเดิม จนถึง พ.ศ. 2280 พระธรรมราชา เจ้าเมืองศรีโคตรบูรณ์องค์สุดท้าย ได้ย้ายเมืองมาตั้งบนฝั่งขวา (ฝั่งไทย) เยื้องเมืองเก่าไปทางเหนือแล้วขนานนามเมืองใหม่ว่า เมืองนคร จากนั้นมีการโยกย้ายชุมชนเมืองอีกหลายครั้ง พ.ศ. 2321 ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้มีการย้ายเมืองมาตั้งที่บ้านหนองจันทร์ ห่างขึ้นไปทางเหนือ 52 กิโลเมตร ใน พ.ศ. 2333 รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมืองนครก็ได้ขอขึ้นตรงต่อกรุงเทพมหานคร โดยพระองค์ทรงพระราชทานนามใหม่ขึ้นว่านครพนม (สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย จังหวัดนครพนม, ม.ป.ป.)

ปัจจุบันจังหวัดนครพนมมีกลุ่มชาติพันธุ์ 7 กลุ่มชาติพันธุ์ ประกอบด้วย ผู้ไท (ภูไท) ญ้อ แสก กะเลิง โส้ ข่า ไทลาว (ไทยอีสาน) ไทกวน และไทตาด นอกจากนี้ยังมี 2 เชื้อชาติ คือ จีน เวียดนาม โดยกลุ่มชนเหล่านี้มีลักษณะเด่นทางภาษาและวัฒนธรรมเป็นของตนเอง จะเห็นได้ว่านอกจากนครพนมจะเคยเป็นอาณาจักรที่เรียกกันในภายหลังว่า “ศรีโคตรบูร” หรือบริเวณที่เคยมีกลุ่มชนชาติพันธุ์ใดชาติพันธุ์หนึ่งมาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนมาแต่โบราณ และเป็นไปได้ว่าเป็นเขตสะสมที่รองรับการอยู่ร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์อันหลากหลายแล้ว ปัจจัยทางการเมืองในช่วงสงคราม เจ้าอนุวงศ์จึงน่าจะเป็นมูลเหตุประการหนึ่งที่ทำให้นครพนมเป็นที่รองรับของกลุ่มชาติพันธุ์อันหลากหลาย (Biodiversity) (ชัยญา อภิบาลกุล และชลธิชา เจริญพันธุ์, 2554)

ในจังหวัดนครพนม พบว่า ไทโสได้อพยพเข้ามาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 ของกรุงรัตนโกสินทร์ ในระหว่างช่วง พ.ศ. 2385 - 2387 ซึ่งเป็นการกวาดต้อนเอาไทโสจากเมืองตะโปน และเมืองเชียงฮ่ม (ปัจจุบันอยู่ในแขวงสุวรรณเขตของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว) เข้ามาและให้ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองรามราช ให้ขึ้นตรงต่อเมืองนครพนม (ปัจจุบันเมืองรามราชก็คือ ตำบลรามราช อยู่ในเขตอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม) ในปัจจุบันตั้งถิ่นฐานอยู่ในอำเภอท่าอุเทน อำเภอเมือง อำเภอศรีสงคราม อำเภอบ้านแพง อำเภอโพนสวรรค์ และบางส่วนของอำเภอนาแก (ธวัชชัย ไพโหล, 2562) ถึงแม้ไทโสเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีจำนวนไม่มากนัก แต่มีประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะวัฒนธรรมประเพณี รวมทั้งภูมิปัญญาต่าง ๆ ที่ไทโสได้สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้ภาคภูมิใจในความเป็นไทโส

สำหรับไทโส ตำบลพะทาย อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทโสที่แยกตัวมาจากกลุ่มชาติพันธุ์ไทโส โดยได้พากันชักชวนกันเพื่อหาที่อยู่ใหม่ อันเนื่องมาจากเกิดโรคระบาดในอดีต ก่อปรกัการเพิ่มขึ้นของประชากรไทโส ทำให้ถิ่นที่อยู่เดิมมีความแออัดและเกิดปัญหาความแห้งแล้ง จึงมีการโยกย้ายมาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ตำบลพะทาย โดยเริ่มแรกมีประมาณ 4-5 ครัวเรือน มีการเดินทางมาด้วยเกวียน เดินเท้า และเรือ กล่าวกันว่าในอดีตพื้นที่ในตำบลพะทายมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก จึงมีการตั้งถิ่นฐานของไทโสในพื้นที่นี้ขึ้น ปัจจุบันมีประชากรกลุ่มชาติพันธุ์ไทโสอาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลพะทายเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก โดยประชากรส่วนใหญ่ใช้ภาษาไทโสในการสื่อสาร นอกจากนั้นไทโสยังมีอัตลักษณ์ทางด้านประเพณีและวัฒนธรรม พิธีกรรมและความเชื่อที่โดดเด่น ซึ่งทุก ๆ ปีจะมีการจัดงานประเพณีประจำปี คือ “งานประเพณีรวมใจไทโส” ในช่วงระหว่างวันที่ 16-17 กุมภาพันธ์ ของทุกปี เพื่อให้ประชาชนในชุมชนอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น และเพื่อให้เกิดความรัก ความสามัคคีในชุมชนตำบลพะทาย (องค์การบริหารส่วนตำบลพะทาย, ม.ป.ป.) ประเพณีรวมใจไทโส จึงเป็นประเพณีประจำปีที่โดดเด่น และสะท้อนให้เห็นอัตลักษณ์ทางด้านชาติพันธุ์ที่มีความแตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ในจังหวัดนครพนมอีกด้วย

ด้วยหลักการและเหตุผลดังกล่าว การศึกษานี้นอกจากจะเกิดองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ด้านภาษา ด้านการแต่งกาย และด้านความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทโสแล้ว ยังส่งผลให้เกิดความตระหนักและเห็นความจำเป็นที่จะช่วยกันร่วมมือฟื้นฟูและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีของตนเองให้ยั่งยืนสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติกลุ่มชาติพันธุ์ไทโส่ ตำบลพะทาย อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม
2. เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ด้านภาษา ด้านการแต่งกาย และด้านความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทโส่ ตำบลพะทาย อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการศึกษา งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตการณ์ ทำการศึกษาในพื้นที่ตำบลพะทาย อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม การเลือกพื้นที่ในการศึกษาใช้การเลือกแบบเจาะจง ทำการศึกษาในช่วงเดือน มิถุนายน พ.ศ. 2565 ถึงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2565

2. การเก็บข้อมูล ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตการณ์ โดยมีการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) จากการทบทวนเอกสารและ ข้อมูลที่ได้จากผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้นำชุมชน ราชการ และปราชญ์ชาวบ้าน รวมทั้งสิ้นจำนวน 12 คน การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลใช้การคัดเลือกแบบเจาะจง คำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึกเน้นประเด็นเรื่อง ประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ด้านภาษา ด้านการแต่งกาย และด้านความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรม

3. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจัดระบบข้อมูล แยกประเภทข้อมูล และวิเคราะห์จากเนื้อหาที่ได้ เพื่ออธิบายให้เข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ด้านภาษา ด้านการแต่งกาย และด้านความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทโส่ให้สอดคล้องตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยและนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative analysis)

ผลการวิจัย

1. ประวัติของกลุ่มชาติพันธุ์ไทโส่ ตำบลพะทาย อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม

ไทโส่ถูกจัดอยู่ในกลุ่มพวกบูรหรือข่า ซึ่งมักถูกเรียกรวมกันว่า “ข่ากะโส่” อันหมายถึง ข่าพวกหนึ่งในกลุ่มมอญ-เขมร อยู่ในกลุ่มมอญโกลอยด์ มีขนบธรรมเนียมประเพณี คล้ายคลึงกับพวกข่า ภาษาคลายคลึงกับภาษาเขมรหรือภาษาส่วยในแถบสุรินทร์ ศรีสะเกษ (สุรัตน์ วรางครัตน์, 2524) ถิ่นฐานดั้งเดิมของไทโส่ก่อนอพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งในประเทศไทย

พบว่า มีถิ่นฐานดั้งเดิมกระจายอยู่หลายเมืองในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ได้แก่ เมืองอู เมืองวัง เมืองมหาชัยกองแก้วหรือภูวานากะแดง และในบริเวณภาคกลางของประเทศ ได้แก่ เมืองพิน เมืองนอง เมืองอ่างคำ เมืองพะลาน เมืองตะโปน เมืองน้ำ เมืองบก เมืองสูง เมืองคำเกิด คำม่วน และสะหวันนะเขต เป็นต้น

การเข้ามาประเทศไทย พบว่า ไทโส้ได้อพยพจากฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงเข้ามาฝั่งขวาแม่น้ำโขง และมาตั้งถิ่นฐานในบริเวณเมืองสกลนคร นครพนม มุกดาหาร โดยอพยพเข้ามาหลายครั้ง โดยมีครั้งสำคัญ 2 ครั้งใหญ่ ๆ คือ 1) ใน พ.ศ. 2359 ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ไทโส้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณอำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร 2) ในระหว่าง พ.ศ. 2371-2387 ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว บริเวณที่กลุ่มไทโส้เข้ามาอาศัยและตั้งถิ่นฐาน มี 3 แห่งใหญ่ ๆ คือ 1) เขตอำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร 2) เขตอำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร 3) เขตอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม (รัชชัย ไพโหล, 2559) โดยไทโส้ในจังหวัดนครพนมเป็นการกวาดต้อนเอาไทโส้จากเมืองตะโปนและเมืองเชียงฮ่อม (ปัจจุบันอยู่ในแขวงสุวรรณเขตของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว) เข้ามาและให้ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองรามราช ให้ขึ้นตรงต่อเมืองนครพนม (ปัจจุบันเมืองรามราชคือตำบลรามราช อยู่ในเขตอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม) ในปัจจุบันตั้งถิ่นฐานอยู่ในอำเภอท่าอุเทน อำเภอเมือง อำเภอศรีสงคราม อำเภอบ้านแพง อำเภอโพนสวรรค์ และบางส่วนของอำเภอนาแก (รัชชัย ไพโหล, 2562)

สำหรับไทโส้ ตำบลพะทาย จังหวัดนครพนมเป็นส่วนหนึ่งที่แยกตัวมาจากอำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร ดังมีประวัติศาสตร์กล่าวไว้ว่า เมื่อ พ.ศ. 2381 พระยาประจันตประเทศธานี (โง่นคำ พรหมสาขา ณ สกลนคร) เจ้าเมืองสกลนครได้นำไพร่พลไปเกลี้ยกล่อมเอาครอบครัวเมืองลาวที่ค้างอยู่ปากฝั่งแม่น้ำโขงทิศตะวันออก เพื่อเข้าสู่ใต้ร่มพระบรมโพธิสมภาร โดยมีท้าวโรงกลางบุตร ท้าวเพี้ยเมืองสูง ท้าวขัตติยะ ใน พ.ศ. 2387 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ได้แต่งตั้งให้ท้าวโรงกลางบุตร เป็นพระยาเสนาณรงค์ปกครองเมืองพันนา ท้าวเพี้ยเมืองสูง เป็นหลวงอรัญอาสาปกครองเมืองกุสุมาลย์ ท้าวขัตติยะเป็นพระยาไพศาลเสนานุรักษ์ ปกครองเมืองโพธิไพศาล ใน พ.ศ. 2453 เกิดความแห้งแล้งและเกิดโรคระบาด พระยาไพศาลเสนานุรักษ์ (ท้าวขัตติยะ) นำครอบครัวและบ่าวไพร่พร้อมทั้งชาวบ้าน จำนวน 10 กว่าครอบครัวย้ายถิ่นฐานจากเมืองโพธิไพศาลมาขึ้นเมืองนครพนม ต่อมาเมื่อมีการส่งเจ้านายมาเป็นผู้สำเร็จราชการมณฑลฝ่ายเหนือ เมืองต่าง ๆ รวมทั้งเมือง

กุสุมาลย์ยกฐานะเป็นอำเภอเมือง เมืองโพธิ์ไพศาลยกฐานะเป็นตำบลหนึ่งของอำเภอกุสุมาลย์ การย้ายถิ่นฐานของพระยาไพศาลเสนานุรักษ์ ซึ่งประกอบด้วยผู้นำและหัวหน้าครอบครัวหลักของเผ่าไทโส้ คือ 1) ท้าวขัตติยะ ต้นสกุล นามพะธาย (พระยาไพศาลเสนานุรักษ์) 2) หลวงพนม ต้นสกุล มะละ 3) มหาخانนท์ ต้นสกุล รียะบุตร 4) เจ้าพระราช ต้นสกุล อินธิราช 5) หลวงไชย ต้นสกุล กุลวงศ์

ครั้งนั้นคณะนำช้างมา 4-5 เชือก พักอยู่ที่ “กะทามบักคอ” (กะทามคือ แผ่นดินที่ลุ่มน้ำท่วมไม่ถึง) ช้างข้ามลงเล่นน้ำและกินน้ำ ต่อมาเรียกว่า “ท่าช้าง” ตรงสะพานข้ามห้วยอวนในปัจจุบัน) ในฤดูแล้งจะมีประเพณีสงกรานต์ปีละครั้ง ไทโส้ซึ่งประกอบด้วยหนุ่มสาวและผู้เฒ่าพากันตบพะทาย โปรยดอกไม้ 2 กอง (การตบพะทาย คือ การชนทรายมากองหน้าบ้าน) จึงได้ตั้งชื่อที่อยู่ตามประเพณีที่สืบทอดกันมา คือ “บ้านพะทาย” เมื่อปี พ.ศ. 2495 เกิดหิวดกโรคชาวบ้านเรียกว่า ทำกินคน ชาวบ้านบางส่วนอพยพย้ายบ้านไปอยู่บ้านหนองแขว (บ้านร้าง) จนเมื่อปี พ.ศ. 2499 จึงย้ายกลับคืนมาเนื่องจากปัญหาโจรภัย (องค์การบริหารส่วนตำบลพะทาย, ม.ป.ป.)

จากคำสัมภาษณ์นายสมบูรณ์ กุลวงศ์ ราษฎรชาวบ้าน ได้เล่าว่า “ไทโส้อพยพมาเพราะแต่ก่อนเกิดโรคระบาด ย้ายมากุสุมาลย์แต่กุสุมาลย์เป็นหมู่บ้านที่แห้งแล้ง ตามสัญญาตมที่ไหนอุดมสมบูรณ์ก็โยกย้ายไปตั้งถิ่นฐาน แต่ก่อนหมู่บ้านพะทายเป็นหมู่บ้านที่อุดมสมบูรณ์เป็นดงเป็นคอนหากินง่ายไร่นาเยอะ จึงได้มีไทโส้บางส่วนจากกุสุมาลย์อพยพย้ายมาที่นี่ เริ่มแรกของการโยกย้ายมีประมาณ 4-5 ครัวเรือนได้ไปตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ตำบลพะทาย มีการเดินทางมาด้วยเกวียน เดินเท้า และเรือ เนื่องจากในอดีตพื้นที่พะทายมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การอยู่อาศัย จึงมีการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มไทโส้ในพื้นที่ตำบลพะทายขึ้น” (สมบูรณ์ กุลวงศ์, 2565)

ในอดีตมีอยู่เพียง 2 หมู่บ้าน คือ บ้านพะทายที่แยกออกมาจากบ้านพนอม ผู้คนในชุมชนทั้ง 2 หมู่บ้านเป็นไทโส้ทั้งหมดและเป็นตระกูลใหญ่เพียงตระกูลเดียวคือ นามพะธาย (กรกฎ ทุมวรรณ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 2 ตุลาคม 2565) สภาพบ้านเรือนสมัยโบราณเป็นบ้านเรือนมีลักษณะยกสูงเป็นบ้านไม้ ด้านล่างเป็นใต้ถุนเลี้ยงวัวเลี้ยงควาย บ้านมุงด้วยใบไม้สานไผ่หญ้า มุงด้วยหญ้าคาหรือหญ้าแฝก คล้ายกระท่อม ด้านบนจะโล่ง มีห้องนอนเพียงห้องเดียว มักจะเป็นที่เก็บของสำคัญ เช่น พระพุทธรูป ของมีค่าต่าง ๆ (สมใจ นามพะธาย, 2565) สภาพหมู่บ้านในสมัยอดีตไม่มีความเจริญ ยังไม่มีไฟฟ้า ถนนเป็นลูกรัง ต่างจากปัจจุบันมาก

โดยปัจจุบันบ้านเรือนไทโสส่วนใหญ่จะปลูกตามสมัยนิยมคล้ายคลึงหรือเหมือนกับบ้านเรือนคนไทยทั่ว ๆ ไป กอปรกับมีไทโสส่วนหนึ่งได้เดินทางกลับจากการไปทำงานยังต่างถิ่น จึงรับเอารูปแบบการปลูกบ้านที่เน้นความสวยงามและประโยชน์ใช้สอย โดยมีปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจเข้ามาเป็นตัวกำหนดด้วย (ฐิติพร แสงกล้า, 2565)

จึงเห็นได้ว่า ไทโสได้อพยพมาจากฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ไทโสนอกจากจะอยู่อาศัยหนาแน่นในอำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนครแล้ว ในจังหวัดนครพนมยังมีกระจายตามตำบลพะทาย อำเภอท่าอุเทนอีกด้วย ซึ่งแยกตัวออกมาจากกุสุมาลย์เมื่อ พ.ศ. 2381 เพื่อหนีภัยจากโรคระบาดและหาแหล่งที่อุดมสมบูรณ์เหมาะสำหรับการอยู่อาศัย

2. อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทโส ตำบลพะทาย อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม
กลุ่มชาติพันธุ์ไทโสมีอัตลักษณ์ทางด้านภาษา การแต่งกาย ความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณี ดังนี้

2.1 อัตลักษณ์ด้านภาษา ไทโสอยู่ในกลุ่มเชื้อสายมองโกลอยด์ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งที่มีภาษาพูดอยู่ในตระกูลออสโตรเอเชียติก (Astro-Asiatic) กลุ่มมอญ-เขมร และกลุ่มยอเยกะตู (Katuic) มีลักษณะร่วมกันกับภาษากูย กวย หรือส่วย ภาษาญอ ภาษาบรู ซึ่งใช้กระจายอยู่ทั่วพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ประเทศกัมพูชา ประเทศลาวทางตอนใต้ และติดชายแดนของประเทศเวียดนาม กลุ่มที่พูดภาษากะตูกีส่วนมากอาศัยอยู่ในแขวงสาละวันทางตอนใต้ของประเทศลาวติดกับชายแดนประเทศกัมพูชา (คุณหญิงสุริยา รัตนกุล, 2548)

ภาษาของไทโสมีแต่ภาษาพูด ไม่มีภาษาเขียนหรือตัวอักษร คำในภาษามักเป็นคำ 2-3 พยางค์ และเป็นภาษาที่ไม่มีหน่วยเสียงวรรณยุกต์ แต่มีลักษณะสำคัญคือ มีลักษณะน้ำเสียงปกติและน้ำเสียงต่ำทุ้มเพื่อการจำแนกความหมายของคำ กล่าวกันว่าแต่เดิมนั้นไทโสมีตัวอักษรเหมือนกันแต่เขียนไว้บนหนังควายแห้ง ต่อมาไทโสนำมา “จี่” ไฟกิน จนในที่สุดหนังควายก็ไหมด ตัวอักษรก็หายไปด้วย การออกเสียงภาษาโสคล้ายภาษาเขมรและภาษาส่วย ไทโสออกเสียงตัว ร และควบกล้า ร ล ชัดเจนมาก การออกเสียงคำต่าง ๆ มักจะมีเสียง “หึ่ง ๆ” ที่หน้าคำอาจจะเป็นเสียง “อะ” “อ้ง” หรือ “อัน” และสระเอียมักจะลากเสียงยาวเป็น “เอีย-อา” (อภิชาติ ภัทรธรรม, 2558) เช่น

ไทย	โล้	ไทย	โล้
ผาขาวมา	เปร	ผาสิน (ผาถูง)	จิกัด
กางเกง	โล้ง	เสื้อ	สะลก
ขาวเหนียวสูก	อะวะจิ้น	ขาวจาวสูก	อะวะเลี้ย
ขาวจาว	ทรอยา	ขาวसार	อะเซอะ
พ่อ	เปียะ	แม่	เบะ
ปู่	เปียะเอาะ	ย่า	เบะเอาะ
ตา	เปียะนาย	ยาย	เบะนาย
ดิน	กุดตก	น้ำ	เตื่อะ
ลม	กุกาลล์	ไฟ	อู๋

สำหรับสำนวนสุภาษิตไทโซ่มีตัวอย่างดังนี้

สำนวนสุภาษิตไทโซ่	ความหมาย
บาป-บน เอ็ดนึ่งพุตะ ประแยง เอ็ดนึ่งพุเทริง	บาปบุญอยู่กับผู้กระทำ เงินคำ (เงินทอง) อยู่กับคนขยัน
ตะเมอเม็ก ปินนาเวียะ ตะเมอจิลีเยะ ปินเวียะ ปี	ตื่นเช้าทำงานได้มาก ตื่นสายทำงานได้น้อย
ไฮถก เนาจัจจิง ไฮรัง เนาจัจ ปายแซมอาย	เรายากจน คนหัวเราะเยาะ เรา ร่ำรวย เขาจึงถือเป็นพี่น้อง
ปะแกก ปีเปียะ เบาระนะเปอะ อะโอะ	โตเลี้ยงพ่อแม่ สิ่งไม่ดีมาเยี่ยม

ปัจจุบันไทโซ่มีการสื่อสารกันภายในกลุ่มด้วยภาษาโซ่ แต่เมื่อสื่อสารกับคนอื่นที่ไม่ใช่ไทโซ่จะใช้ภาษาของกลุ่มชนนั้น ๆ เช่น ใช้ภาษาญ้อ ภาษาลาวและภาษากะเลิงในการสื่อสารกับคนอื่น ๆ ได้ด้วย ในปัจจุบันภาษาโซ่จัดอยู่ในกลุ่มภาษาวิกฤตที่กำลังอยู่ในภาวะเสื่อมถอยหรือถดถอยจากการใช้โดยผู้พูดในสังคม และมีโอกาสกลายเป็นภาษาที่ตายแล้วหรือการสูญภาษา กอปรกับพ่อแม่หรือคนในครอบครัวรุ่นปัจจุบันพูดภาษาโซ่น้อยลง นอกจากรุ่นปู่ย่า ตายาย และรุ่นทวดที่ยังคงใช้พูดกันอยู่ ส่งผลให้เด็กไทโซ่รุ่นปัจจุบันไม่ใช่ภาษาโซ่

แต่ก็ยังพอฟังได้ และพูดได้บ้าง เพราะมีความรู้สึกอับอายที่จะพูดภาษาโล้กับคนต่างถิ่น และคนต่างถิ่นไม่เข้าใจภาษาโล้ แต่จะหันไปพูดภาษาอีสาน (ลาว) แทน (ฐิติพร แสงกล้า, 2565) จึงมีเฉพาะคนสูงอายุและคนบางกลุ่มเท่านั้นที่ยังพูดอยู่ในชุมชน แต่ทางโรงเรียนก็มีการส่งเสริมเกี่ยวกับด้านภาษาโล้ให้กับนักเรียนอยู่เสมอ โดยตระหนักว่าหากภาษาโล้สูญหายไป อาจทำให้การสืบทอดทางวัฒนธรรมอันดีงามของไทยโล้สูญหายไป หรืออาจสูญสิ้นอัตลักษณ์ต่าง ๆ ของตนเองด้วย โดยในหนึ่งสัปดาห์จะมีหนึ่งวันที่โรงเรียนให้ใส่ชุดไทยโล้ทุกระดับชั้น ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษา เพื่อเป็นการส่งเสริมวัฒนธรรมและภาษาโล้ (ณัฐญา ชุ่มผึ้ง, 2565)

จึงเห็นได้ว่า ภาษาโล้จัดเป็นภาษาที่อยู่ในตระกูล “ออสโตรเอเชียติก” กลุ่มมอญ-เขมร ไทยโล้มีเพียงภาษาพูด ไม่มีภาษาเขียนหรือตัวอักษร ไม่มีหน่วยเสียงวรรณยุกต์ การออกเสียงคล้ายภาษาเขมรและภาษาส่วย ปัจจุบันภาษาโล้จัดอยู่ในกลุ่มภาษาวิกฤตที่กำลังอยู่ในภาวะเสื่อมถอยหรือถดถอยจากการใช้ เนื่องจากมีความรู้สึกอับอายที่จะพูดภาษาโล้กับคนต่างถิ่น แต่จะพูดด้วยภาษาอีสาน (ลาว) แทน ซึ่งเป็นที่น่าห่วงกังวลต่อการสูญสิ้นความสามารถในการใช้ภาษาที่สะท้อนอัตลักษณ์ตัวตนของไทยโล้ อันรวมถึงมรดกทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของสังคมมนุษย์ในสังคม

2.2 อัตลักษณ์ด้านการแต่งกาย ในอดีตไทยโล้จะทอผ้าไว้ใช้เองทุกครัวเรือน ส่วนใหญ่เป็นผ้าฝ้าย นำมาตัดเย็บเป็นเสื้อ ผ้าขาวม้า ปลอกผ้านวม เป็นต้น ผู้ชายจะสวมใส่เสื้อดำ คอกลมตั้งเล็กน้อย ข้างหน้าผ่าอกตลอด กางเกง ใช้กางเกงขาก๊วย บางครั้งนุ่งผ้าด้าสอดเตี้ยสูง (ผ้าทาง) ตัดผมทรงกระตุ่ม เมื่อมีงานเทศกาลจะใช้ผ้าเก็บโปกหัวมัดเอว ใส่รองเท้าวาดด้วยหนังควาย สำหรับชายที่เรียนวิชาอาคมทางไสยศาสตร์ มักคล้องลูกปะคำทำด้วยแก้วหรือลูกมะกล่ำไว้ด้วย

สำหรับหญิงไทยโล้จะนุ่งผ้าชิ้นในชีวิตประจำวัน ผ้าชิ้นนี้ประกอบด้วยผ้าสามส่วน แลบบนเป็นหัวชิ้น ช่วงกลางเป็นตัวชิ้น และส่วนล่างคือตีนชิ้น ซึ่งมักต่อเชิงด้วยผ้าทอยกดอก หากเป็นผ้าชิ้นไหม ส่วนตีนชิ้นจะเย็บต่อเชิงด้วยไหมมัดหมี่ ข้างทอบางคนทอผ้าขาวรองเป็นชั้นใน ทรงผมของหญิงมักเกล้ามวยให้ทรงผมสูงชัน หากแต่งตัวเพื่อร่วมในพิธีสำคัญจะใส่กำไลข้อมือ ข้อมเท้า สร้อยเงิน (หมากตุ้ม) คล้องคอ ต่างหูเงิน และมีผ้าสไบพาดบ่า ซึ่งผ้าชิ้นนิยมทอด้วยกรรมวิธีขัด (สมใจ นามพราย, 2565)

ภาพที่ 1 การแต่งกายของไทโส้

ในปัจจุบันการแต่งกายของไทโส้เป็นไปตามสมัยนิยม เพราะความสะดวกในการซื้อหาและการทอผ้าพื้นเมืองมีจำนวนลดน้อยลง ส่วนการแต่งกายตามชาติพันธุ์นั้นจะสวมใส่เนื่องในโอกาสวันสำคัญต่าง ๆ เช่น ในงานประเพณีรวมใจไทโส้ หรือในโอกาสสำคัญที่ต้องไปร่วมงานต่าง ๆ เท่านั้น

2.3 อัตลักษณ์ด้านความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรม ระบบความเชื่อที่เด่นชัดของไทโส้คือความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยเชื่อว่าการผิวดาริตประเพณีเป็นการผิวดาริตทำให้ผีโกรธและลงโทษครอบครัว แต่ถ้าบูชาอย่างถูกต้อง ผีนั้นก็จะให้ประโยชน์มากกว่าโทษ ซึ่งมีความเชื่อหลายอย่างคล้ายกันกับผู้ไท ดังเช่น การจัดพิธีสวดพระอภิธรรมหรือสวดยอดमुखของผู้ไทมีความหมายคล้ายพิธีชางกระมุตของไทโส้ที่ต้องการให้วิญญาณอยู่ในอาการสงบ ส่วนความแตกต่างในพิธีกรรมสะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องวิญญาณที่แตกต่างกัน การโปรยข้าวตอกตามเส้นทางไปสู่ป่าช้าของผู้ไทหมายถึงการไม่กลับมาอีก แต่ไทโส้เชื่อว่าข้าวตอกจะช่วยบอกเส้นทางกลับบ้าน ผู้ไทจะทำบุญให้ผู้ตายไปสู่สุคติ แต่ไทโส้จะเรียกวิญญาณผู้ตายให้กลับมาอยู่ในบ้านเพื่อเป็นผีบ้านผีเรือนคุ้มครองลูกหลาน นอกจากนี้ไทโส้และผู้ไทยังมีความเลื่อมใสการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านตามวิถีทางไสยศาสตร์ ด้วยความเชื่อที่ว่าความเจ็บป่วยเกิดจากอำนาจเหนือธรรมชาติ การแก้ไขก็ต้องใช้อำนาจเหนือธรรมชาติเช่นเดียวกัน บุคคลที่จะรักษาได้ต้องเป็นผู้สามารถแก้ปัญหาที่เกิดจากผีหรืออำนาจเหนือธรรมชาติได้ นั่นคือหมอเหยาหรือหมอไสยศาสตร์ซึ่งจะรักษาไปตามประสบการณ์ของแต่ละคน (สุรัตน์ วรางครัตน์, 2524) สำหรับความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมในชีวิตที่เกี่ยวข้องด้วยผีของไทโส้ที่มีความโดดเด่น ได้แก่

1) ความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณ ไทโซ่เชื่อว่า ธรรมชาติมีวิญญาณประจำอยู่ในสิ่งนั้น ๆ เช่น ลำห้วย ต้นไม้ใหญ่ หุ่นา ป่าเขา เรียกว่า “เยียง” นอกจากนี้ผู้ที่ตายไปแล้ววิญญาณจะยังคงปกปักรักษาให้คุณหรือโทษแก่ลูกหลานได้ เช่น ทำให้เกิดความเจ็บป่วย ดังนั้น ไทโซ่จะมีพิธีกรรมเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อวิญญาณ เช่น การมีศาลเจ้าปู่แม่เหล็ก การเลี้ยงเจ้าปู่แม่เหล็กในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 เป็นต้น

2) ประเพณีในการแต่งงาน ในอดีตไทโซ่ถือว่าประเพณีการแต่งงานนั้นจะมีการลักพาเจ้าสาวหนีลงจากเรือน โดยเจ้าบ่าวจะวางจ้าว (ดาบ) ไว้ที่บนเรือนเพื่อบอกให้ทราบว่าจะไม่ทำตามตัวหญิงสาวคืน เมื่ออยู่กับเจ้าบ่าวอีกระยะหนึ่งเป็นเวลา 3 เดือน 6 เดือน หรือ 1 ปี สามารถมาขอมาโทษและจัดพิธีเลี้ยงแขกและผีบ้านให้ทราบ

3) ประเพณีในการจัดงานศพ มีลักษณะพิเศษคือ เมื่อทำพิธีเผาศพแล้วจะต้องเชิญวิญญาณผู้ตายมาอยู่ที่มุมผีเรือน เพื่อให้ผีเรือนช่วยปกปักรักษาคุ้มครองลูกหลานสืบไป

4) ประเพณีที่เกี่ยวกับความเจ็บป่วย มีความเชื่อว่าความเจ็บป่วยอาจเกิดมาจากผีป่า ผีนา ผีน้ำ ผีฟ้า ผีมูลหรือผีตระกูล จึงเกิดแนวปฏิบัติในการรักษาด้วยหมอเหยา เพื่อหาสาเหตุและความต้องการของผีให้ผู้ป่วยพ้นจากอาการเจ็บป่วย โดยหมอผีจะทำหน้าที่เป็นล่ามสอบถามวิญญาณของบรรพบุรุษ

5) โส้ทั้งบั้ง เป็นการแสดงที่สืบเนื่องมาจากความว่าผีบรรพบุรุษจะคอยดูแลปกป้องรักษาอยู่ตลอดเวลา เมื่อมีงานประเพณี หรือมีการเจ็บไข้ได้ป่วย ไทโซ่จะจัดให้มีการรำโส้ทั้งบั้ง เพื่อเชิญวิญญาณบรรพบุรุษมาให้ความช่วยเหลือและคอยดูแลลูกหลาน

6) ชางกระมุด เป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับคนตาย ไทโซ่ถือว่าเมื่อคนตายไปแล้วจะเป็นผีดิบ จึงต้องกระทำพิธีชางกระมุดเสียก่อน เพื่อให้ผีดิบและวิญญาณของผู้ตายได้สงบสุข มิฉะนั้นอาจทำให้ญาติพี่น้องเกิดเจ็บป่วยขึ้นได้

นอกจากนี้ ไทโซ่จะมีการจัดประเพณีรวมใจไทโซ่ โดยภาคส่วนและองค์กรที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ องค์กรบริหารส่วนตำบลพะทาย ส่วนราชการภายในเขตตำบล กำนันผู้ใหญ่บ้านและประชาชนไทโซ่ที่อาศัยอยู่ในตำบลพะทาย อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม โดยกำหนดการจัดงานประเพณี “รวมใจไทโซ่” ระหว่างวันที่ 16-17 กุมภาพันธ์ของทุกปี (สมาน ยะเทียม, การสื่อสารส่วนบุคคล, 2 ตุลาคม 2565) ประชาชนในเขตตำบลพะทายและชุมชนใกล้เคียง มีส่วนร่วมอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามของไทโซ่ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนในชุมชนอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นและสืบสาน

ชนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของไทยพะทาย เพื่อให้เกิดความรักความสามัคคีในชุมชน ตำบลพะทาย และเพื่อเผยแพร่วัฒนธรรมประเพณีของไทยให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย กล่าวได้ว่า ประเพณีรวมใจไทยเป็นหนึ่งในประเทศไทยประจำปีที่ดีโดดเด่น มีกิจกรรมที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์ทางด้านชาติพันธุ์ที่สำคัญ ได้แก่ การประกวดขบวนแห่วิถีชีวิตของไทยในแต่ละหมู่บ้าน โดยมีทั้งหมด 10 หมู่บ้านในตำบลพะทาย (ผาย นามพะทาย, การสื่อสารส่วนบุคคล, 1 ตุลาคม 2565)

สำหรับกิจกรรมที่โดดเด่นที่สุดในงานคือ โส้ทั้งบั้ง แสงสะหนาม และพิธีเหย้าซึ่งเป็นหัวใจหลักของงาน โดยมีการเอาคนเฒ่าคนแก่มาเหย้าก่อนพิธีเปิด เชิญผีมาลงเพื่อเสี่ยงทายดูฝนฟ้าอากาศ การทำมาหากินของลูกหลาน โรคภัยไข้เจ็บ เป็นต้น เมื่อเสร็จพิธีแล้วจะมีการแสดงโส้ทั้งบั้งและแสงสะหนาม โส้ทั้งบั้งคือ การใช้ไม้ไผ่มากะทุ้งแทนจิ้งหะกลอง ในอดีตบั้งไม้ไผ่จะใช้บรรจุน้ำสำหรับดื่มกินกลางป่า แล้วนำมากะทุ้งใส่พื้นตอนกลางคืนเพื่อขับไล่สัตว์ป่า ทำให้เกิดเสียงคล้ายกลอง จึงได้ดัดแปลงเป็นโส้ทั้งบั้ง แต่ในปัจจุบันไม้เล็ก ๆ เพียงอันเดียวเพื่อมาใช้ประกอบการแสดงเท่านั้น ส่วนแสงสะหนามจะเป็นลักษณะคล้าย ๆ รำเหย้าแต่ไม่ได้เหย้าจริง โดยการแสดงจะมีแม่หม่อคือคนรำข้างหน้าแล้วมีการถือขวดเหล้ารำและมีลูกทิมประมาณ 6-8 คนรำรอบ ๆ ต้นไม้จะอยู่ตรงกลาง มีเหล่าไห เพื่อเป็นการเสี่ยงทาย การรำแสงสะหนามจะเป็นการที่รำสนุกกว่ารำทั้งบั้ง (กรภฏ ทุมวรรณ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 2 ตุลาคม 2565)

อย่างไรก็ตาม ประเพณีรวมใจไทยทำให้เห็นและเข้าใจรูปแบบและลักษณะของประเพณีที่เกิดจากการต่อเติม การปรุงแต่ง การดัดแปลง และการสร้างความหมายใหม่ เพื่อให้เกิด “มูลค่า” แต่ยังเห็นความพยายามในการรักษาและอนุรักษ์ประเพณีในฐานะที่เป็นสิ่งที่มี “คุณค่า” ให้คงอยู่กับสังคมให้มากที่สุด ดังเห็นได้จากภายในงานจะมีกิจกรรมโส้ทั้งบั้งและแสงสะหนาม อันเป็นลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมของชุมชนที่เสริมสร้างความเข้าใจถึงอัตลักษณ์ของไทยในหมู่นักท่องเที่ยว และเสริมสร้างความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง

สรุปผลการวิจัย

ไทยสมัยรัตนโกสินทร์เดิมกระจัดกระจายอยู่หลายเมืองในราชอาณาจักรประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมีครั้งสำคัญ 2 ครั้งใหญ่ ๆ คือ 1) ในพ.ศ.2359 ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ไทยโส้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณอำเภอดงหลวง

จังหวัดมุกดาหาร 2) ในระหว่าง พ.ศ.2371–2387 ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว บริเวณที่กลุ่มไทโส้เข้ามาอาศัยและตั้งถิ่นฐาน มี 3 แห่งใหญ่ ๆ คือ 1) เขตอำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร 2) เขตอำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร 3) เขตอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม ซึ่งไทโส้ตำบลพะทาย อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม เป็นส่วนหนึ่งที่แยกตัวมาจากอำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร เนื่องจากในอดีตเกิดโรคระบาด รวมทั้งมีประชากรที่เพิ่มขึ้นและปัญหาความแห้งแล้ง จึงได้ชักชวนกันหาที่อยู่ใหม่ที่อุดมสมบูรณ์กว่า

ในส่วนของอัตลักษณ์ด้านภาษาไทโส้ นั้นจัดอยู่ในกลุ่มเชื้อสายมองโกลอยด์ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งที่มีภาษาพูดอยู่ในตระกูลออสโตรเอเชียติก (Astro-Asiatic) กลุ่มมอญ-เขมร และกลุ่มย่อยกะตู่ มีลักษณะร่วมกันกับภาษากูย กวย หรือส่วย ภาษาญ้อ ภาษาบรู ซึ่งไทโส้จะมีการสื่อสารกันภายในกลุ่มด้วยภาษาโส้ แต่เมื่อสื่อสารกับคนอื่นที่ไม่ใช่โส้จะใช้ภาษาของกลุ่มชนนั้น ๆ ได้ เช่น ใช้ภาษาญ้อ ภาษาลาวและภาษากะเลิงในการสื่อสารกับคนอื่น ๆ ได้ด้วย แต่ในปัจจุบันเยาวชนรุ่นใหม่ไม่มีใครจะสนใจภาษาชาติพันธุ์ของตนมากนัก จนเกิดภาวะวิกฤตทางภาษา ทำให้ชุมชนต้องร่วมมือกับโรงเรียนในการเร่งฟื้นฟูภาษาโส้ให้คงอยู่เป็นอัตลักษณ์และมรดกทางวัฒนธรรมต่อไป

ด้านการแต่งกายของไทโส้ ผู้ชายจะสวมใส่เสื้อดำ คอกลมตั้งเล็กน้อย ข้างหน้าผ่าอกตลอด กางเกง ใช้กางเกงขาก๊วย บางครั้งนุ่งผ้าดำสอเตี้ยสูง (ผ้าหาง) ตัดผมทรงกระทุ่ม เมื่อมีงานเทศกาลจะใช้ผ้าเก็บโพกหัวมัดเอว ใส่รองเท้าทำด้วยหนังควาย ส่วนผู้หญิงจะนุ่งผ้าขึ้นเกล้ามวยให้ทรงผมสูงขึ้น หากแต่งตัวเพื่อร่วมในพิธีสำคัญจะสวมใส่กำไลข้อมือ ข้อมเท้า สร้อยเงิน (หมากต้อม) คล้องคอ ต่างหูเงิน และมีผ้าสไบพาดบ่า

สำหรับอัตลักษณ์ด้านความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี ไทโส้ยังคงให้ความสำคัญเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ มีการนับถือผี มีพิธีกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับผี โดยเชื่อว่า ผู้ที่ตายไปแล้ว วิญญาณจะยังคงปกป้องรักษาให้คุณหรือโทษแก่ลูกหลานได้ เช่น ทำให้เกิดความเจ็บป่วย ไทโส้จะมีพิธีกรรมเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อวิญญาณ เช่น การมีศาลเจ้าปู่มเหสักข์ การเลี้ยงเจ้าปู่มเหสักข์ การเชิญวิญญาณบรรพบุรุษมาให้ความช่วยเหลือและคอยดูแลลูกหลานในพิธีโส้ทั้งบั้ง การขอขมาโทษผีบ้านในพิธีแต่งงาน การเหยาเพื่อหาสาเหตุและความต้องการของผีให้ผู้ป่วยพ้นจากอาการเจ็บป่วย และการทำพิธีขางกระมุดเพื่อให้ดวงวิญญาณของผู้ตายมีความสุข เป็นต้น

นอกจากนี้ไทโซ่ยังจัดประเพณีประจำปีคืองานประเพณี “รวมใจไทโซ่” โดยจัดในช่วงระหว่างวันที่ 16-17 กุมภาพันธ์ของทุกปี เพื่อให้ประชาชนในชุมชนอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น และเพื่อให้เกิดความรักความสามัคคีในชุมชนตำบลพะทายอีกด้วย อีกทั้งยังเป็นการรักษาความเป็นอัตลักษณ์ของวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืน นำมาสู่รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่มุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน ซึ่งจะช่วยให้เกิดการสร้างมูลค่าด้านการท่องเที่ยวและกระจายโอกาสในการสร้างรายได้ไปสู่ชุมชนและท้องถิ่นอย่างทั่วถึงและยั่งยืนต่อไป

อภิปรายผล

ไทโซ่เป็นชาติพันธุ์ที่มีขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะ มีภาษาพูดเป็นของตนเอง มีการละเล่นพื้นบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อในด้านต่าง ๆ ที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง (ธวัชชัย ไพไธล, 2559) ลักษณะเด่นของไทโซ่ที่มองเห็นได้อย่างเป็นรูปธรรม ความเชื่อที่แสดงผ่านพิธีกรรม ภาษา และการแต่งกาย สิ่งเหล่านี้เมื่อนำมาเป็นส่วนหนึ่งของการประกอบพิธีกรรม ที่ต้องการสื่อให้คนทั่วไปในชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ท่ามกลางกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายในพื้นที่เดียวกันได้รับรู้ว่ามีพิธีกรรมที่จัดขึ้นนี้เป็นพิธีกรรมของไทโซ่โดยเฉพาะ อันเป็นการแสดงตัวตนด้วยความภาคภูมิใจในความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่อาศัยอยู่ในดินแดนที่มีโซ่มาตุภูมิของตน (ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล, 2529)

ปัจจุบันสังคมในท้องถิ่นมีการขยายตัวเพิ่มขึ้น อันเป็นผลมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจและการคมนาคม รวมถึงการผสมผสานและเข้ามาของวัฒนธรรมตะวันตกและวัฒนธรรมมวลชน จึงทำให้สังคมชนบทเกิดการเปลี่ยนแปลงในทุกพื้นที่ โดยเฉพาะท้องถิ่นที่ถนนตัดเข้าไปในชุมชนและการที่คนต่างถิ่นเข้าไปอาศัยหรือแต่งงานกับคนไทโซ่ ทำให้วัฒนธรรมเก่าของชุมชนเริ่มหายไป ส่วนกระแสวัฒนธรรมใหม่และแตกต่างเริ่มเข้ามาแทนที่และผสมผสานกลมกลืนกันจนเป็นหนึ่งเดียว พร้อมกับการที่มีคนในชุมชนเองก็ต่างพยายามที่จะสร้างอัตลักษณ์ใหม่ขึ้น เช่น การสร้างบ้านเรือนตามสมัยนิยมจากอิทธิพลภายนอก การแต่งกายตามสมัยนิยมเพราะความสะดวกในการซื้อหา และภาษาที่เด็กและเยาวชนไทโซ่ไม่นิยมพูดเพราะมีความรู้สึกอับอายที่จะพูดภาษาสืบทอดจากคนต่างถิ่น เป็นต้น ซึ่งสะท้อนแนวคิดที่ว่า อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่มีความยืดหยุ่นไม่ตายตัว สามารถปรับเปลี่ยนได้ โดยเมื่อสถานการณ์หรือบริบททางสังคม

เปลี่ยนไป ผู้ที่เป็นเจ้าของอัตลักษณ์ก็จะปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ไปตามสถานการณ์และบริบทที่เปลี่ยนไปดังเช่นปรากฏการณ์การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมชาติพันธุ์ (Cultural assimilation) หรือการบูรณาการทางวัฒนธรรม (Cultural integration) ของกลุ่มชาติพันธุ์ 2 กลุ่ม ตลอดทั้งการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ทางสังคมที่ตนเองเข้าไปมีประสบการณ์ร่วมอยู่ด้วยตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic identity) ตนเองไว้ (อมรา พงศาพิชญ์, 2533)

ด้วยความตระหนักถึงปัญหานี้ ไทโสจึงได้ร่วมกันจัดงานประเพณี “รวมใจไทโส” ขึ้นเป็นประจำทุกปี เพื่อรักษาอัตลักษณ์ของตนและส่งผ่านอัตลักษณ์นั้นผ่านการใช้อัตลักษณ์และภูมิปัญญาเป็นแรงบันดาลใจในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์กิจกรรมต่าง ๆ ภายในงานเพื่อให้คนในชุมชนอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นสืบสานขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของไทโส เพื่อให้เกิดความรักความสามัคคีในชุมชนตำบลพะทาย และเพื่อเผยแพร่วัฒนธรรมประเพณีของไทโสให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย สารสำคัญของงานประเพณีนี้คือ “การนำเอาเรื่องราวในอดีต ซึ่งเรื่องราวในนี้หมายถึงข้อมูลประเพณีมาใช้ในบริบทของสังคมปัจจุบันที่เรียกว่า ประเพณีประดิษฐ์ อันเป็นการนำวิถีปฏิบัติ (อาจหมายถึง ประเพณี พิธีกรรม ค่านิยม จารีตฯ) มาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับสถานการณ์ของสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา (สินทรัพย์ ยืนยาว, 2563)

ดังเห็นได้จากภายในงานจะมีการจัดแสดงวิถีชีวิตของชนเผ่าไทโสในแต่ละหมู่บ้าน โดยมีทั้งหมด 10 หมู่บ้านในตำบลพะทาย กิจกรรมที่โดดเด่นที่สุดในงานคือ โส้ทั้งบั้ง แหงสะหนาม และพิธีเหยา สิ่งเหล่านี้ทำให้ไทโสได้รู้ความเป็นมาของตนเอง เข้าใจสังคมที่อาศัยอยู่ และใช้สติปัญญาสร้างประสบการณ์ที่มีคุณค่าขึ้นใหม่อย่างมีระเบียบแบบแผน เพื่อใช้ปรับตัวและอยู่ร่วมกันในสังคม (เฉลิม มลิลลา นิติเขตต์ปรีชา, 2559) และแสดงถึงการอ้างอิงความต่อเนื่องกับประวัติศาสตร์ใน “อดีต” ของไทโสมาสร้าง “ประเพณีประดิษฐ์” จนเกิดการปฏิบัติซ้ำ (Repetition) การปฏิบัติอย่างเป็นทางการ (Formalization) และทำให้เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติอย่างเป็นทางการ (Ritualization) ด้วยการอ้างอิงการสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ จนเป็นที่ยอมรับโดยปริยาย (Automatically implies) โดยการกระทำซ้ำแบบเดิมเพื่อแสดงถึงความต่อเนื่องกับ “อดีต” โดยเป็นอดีตเชิงประวัติศาสตร์ที่ “ประเพณีใหม่” เพื่อรับใช้สถานการณ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป (ภัทรานิษฐ์ ทิพย์สุมาลัย, 2557)

สำหรับการจัดงานรวมใจไทโส้ถือเป็นการจัดการการท่องเที่ยวที่เหมาะสมและเอื้อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นของไทโส้ได้อย่างชัดเจน และเป็นกระบวนการสำคัญในการก่อเกิดจิตสำนึกร่วมกันในการรักษาอัตลักษณ์ชุมชนที่สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ของสังคม จนกลายเป็นพลังในการสร้างฐานความรู้สำหรับการพัฒนาอย่างสร้างสรรค์และยั่งยืน (พระครูใบฎีกาวิชาญ วิสุทโธ (ทรงราชย์) และภักดี โพธิ์สิงห์, 2565) สอดคล้องกับแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ (5) ประเด็นการท่องเที่ยว (พ.ศ.2561-2580) ที่มุ่งสร้างความหลากหลายด้านการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยว แต่ยังคงรักษาจุดเด่นของประเทศในด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม อัตลักษณ์ความเป็นไทย และวิสัยทัศน์การท่องเที่ยวไทย พ.ศ. 2579 (วิสัยทัศน์ 20 ปี) สร้างการเติบโตบนพื้นฐานความเป็นไทย โดยเน้นการพัฒนาสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์และวิถีไทย เสริมสร้างความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยวและประชาชนถึงอัตลักษณ์ความเป็นไทย (ตุลยราศรี ประเทพ, 2558)

ดังนั้น ความเป็นอัตลักษณ์จึงเป็นเรื่องของการหยิบยกและให้ความสำคัญกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งจนนำมาซึ่งการตีความหมายใหม่ให้กับวัฒนธรรม ดังงานประเพณีรวมใจไทโส้ ซึ่งนอกจากจะช่วยให้เกิดความรู้สึกร่วมกันที่ช่วยเสริมสร้างต่ออัตลักษณ์ของชาติพันธุ์แล้ว ยังช่วยให้เรามองเห็นภาพของสังคมได้ชัดเจนขึ้นในการรับรู้ตัวตนและธำรงรักษาวัฒนธรรมประเพณีในฐานะเป็นสิ่งที่มิ “คุณค่า” ให้คงอยู่กับสังคมให้มากและยาวนานที่สุดอีกด้วย

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

ควรมีการส่งเสริมด้านความรู้ให้แก่คนในชุมชนเกี่ยวกับวัฒนธรรม พิธีกรรม ความเชื่อและประเพณีท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ไทโส้ เพื่อให้คนในชุมชนเล็งเห็นถึงอัตลักษณ์ทางด้านชาติพันธุ์ที่มีความแตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในจังหวัดนครพนม และเพื่อให้ประชาชนทั่วไปเข้าใจถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นและวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ไทโส้

2. ข้อเสนอแนะเชิงพัฒนา

1) ควรมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมไทโส้ เนื่องจากไทโส้ยังขาดการดูแลและจัดการอย่างเป็นระบบในเรื่องของวัฒนธรรม เพราะถ้าหากยังขาดการดูแลจัดการที่ดีอาจทำให้การสืบทอดทางวัฒนธรรมอันดีงามของไทโส้สูญหายไปด้วย เช่น

เรื่องภูมิปัญญา ประเพณีและพิธีกรรม รวมถึงการสูญเสียเอกลักษณ์ต่าง ๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทโส้ก็อาจหมดไปด้วย

2) ควรมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวผ่านประเพณีรวมใจไทโส้ เพื่อให้นักท่องเที่ยวหรือคนภายนอกได้สัมผัสถึงวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทโส้

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษานี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์ประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ด้านภาษา ด้านการแต่งกาย และด้านความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทโส้ผ่านตัวแทนจากกลุ่มชาติพันธุ์ไทโส้ในพื้นที่ตำบลพะทาย อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม ซึ่งไม่รวมถึงไทโส้ในพื้นที่อื่น จึงไม่สามารถอธิบายได้อย่างครอบคลุมกว้างขวางมากนัก ดังนั้น การวิจัยครั้งต่อไปจึงควรขยายการศึกษากลุ่มไทโส้ในพื้นที่อื่น รวมถึงศึกษาอัตลักษณ์ในมิติด้านอื่น ๆ ที่ส่งผลต่อการปรับตัวของชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรมในยุคปัจจุบันเพิ่มเติม เพื่อขยายมุมมองให้ได้ข้อเท็จจริงที่สมบูรณ์และหลากหลาย

เอกสารอ้างอิง

กันธิมา เพื่อกเจริญ. (ม.ป.ป.). ศาลปู่ตากับพิธีกรรมและความเชื่อในการดำรงชีวิตของชน

เผ่าไทโย้ย อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร. [ม.ป.ท.].

เฉลิม มลิลลา นิติเขตต์ปรีชา. (2559). เทคนิควิธีการสอนประวัติศาสตร์ (พิมพ์ครั้งที่ 6).

สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชญญา อภิบาลกุล และชลธิชา เจิมพันธุ์. (2554). การศึกษาศักยภาพเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยววัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ไทยอ้อย (ญ้อ) บ้านโพน ตำบลโนนตาล อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม. ใน เอกสารการประชุมวิชาการระดับชาติมหาวิทยาลัยขอนแก่น ประจำปี 2554 “การพัฒนาอนาคตชนบทไทย : ฐานรากที่มั่นคงเพื่อการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน”, 606-609. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ตุลยราศรี ประเทพ. (2558). รูปแบบผลสัมฤทธิ์การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วม [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล. (2529). ชาวไทลื้อในล้านนา: ข้อสังเกตเบื้องต้น. ใน อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว (บรรณาธิการ), รวมบทความทางวิชาการ ไทลื้อ: เชียงคำ (น.65-90). ชมรมล้านนาคดี วิทยาลัยครูเชียงใหม่ สหวิทยาลัยล้านนา.

- ธวัชชัย ไพไหล. (2559). ประวัติศาสตร์ชาวไทโส้ อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร. **วารสารบัณฑิตศึกษา**, 13(60), 1-15.
- ธวัชชัย ไพไหล. (2562). กลุ่มชาติพันธุ์ไทโส้ในแอ่งสกลนคร. **วารสารบัณฑิตศึกษา**, 16(74), 225-234.
- พระครูใบฎีกาวิชาญ วิสุทโธ (ทรงราชย์) และภักดี โพธิ์สิงห์. (2565). อัตลักษณ์ท้องถิ่นสู่การจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์. **วารสารวามัญองแหกรพุทธศาสตร์ปริทรรศน์**, 9(2), 127-140.
- ภัทรานิษฐ์ ทิพย์สุมาลัย. (2557). การวิเคราะห์วัฒนธรรมประเพณีและการสื่อสารอัตลักษณ์กรณีศึกษาอุตสาหกรรมสปาล้านนา [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดนครพนม. (ม.ป.ป.). **ที่ระลึกพิธีเปิดห้องสมุดประชาชน “เฉลิมราชกุมารี” อำเภอเมืองนครพนม จังหวัดนครพนม**. โรงพิมพ์พิชิต.
- สินทรัพย์ ยืนยาว. (2563). ประเพณีประเพณีในชุมชนอีสานลุ่มน้ำโขง. **วารสารวิจิตรวรรณสาร**, 4(3), 255-271.
- สุรัตน์ วรางครัตน์. (2524). การศึกษาเปรียบเทียบประเพณีวัฒนธรรมชาวผู้ไทย-ชาวโซ่: ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอพรรณานิคมและอำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร. สมศักดิ์การพิมพ์.
- สุริยา รัตนกุล, คุณหญิง. (2548). **นานาภาษาในเอเชียอาคเนย์: ภาษาตระกูลไท**. คณะกรรมการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะศิลปศาสตร์.
- องค์การบริหารส่วนตำบลพะทาย. (ม.ป.ป.). **ตำนานไทโส้พะทาย** [แผ่นพับ]. [ม.ป.ท.].
- อภิชาติ ภัทรธรรม. (2558). ชาวไทโส้ หรือกะโส้. **วารสารการจัดการป่าไม้**, 9(17-18), 148-151.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2533). **วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์: วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา** (พิมพ์ครั้งที่ 5). สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.